

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ З ПРАВ ДИТИНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ МАЛОЛІТНІХ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Денисенко Ю.М.

Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет

Визначена необхідність процесу становлення інституту Уповноваженого Президента України з прав дитини. Охарактеризовано стан теоретичного дослідження ролі Уповноваженого при забезпеченні прав та законних інтересів малолітніх в Україні. Виявлена необхідність удосконалення законодавства України в частині регулювання діяльності Уповноваженого. Здійснено аналіз діяльності Українського Уповноваженого. Обґрунтована доцільність віднести функції, які виконує інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини до управлінських.

Ключові слова: Уповноважений Президент України з прав дитини, малолітній, дитина, права та законні інтереси, управлінські функції.

Постановка проблеми. Ситуація, що відбувається в Україні, формування громадянського суспільства і збереження правової, демократичної, соціальної держави вимагають політичних, соціальних, економічних, культурних перетворень сучасного українського суспільства та вдосконалення механізму державної влади. Одним з найважливіших питань цієї реформи займають зміни взаємовідносин влади і людини. На даний час спостерігається відчуженість апарату державної влади від громадян, високий рівень корупції, низька виконавча дисципліна, правовий нігілізм, відсутність поваги до прав людини. Все це зумовлює необхідність удосконалення функціонування певних демократичних інституцій, діяльність яких ґрунтувалася б не на традиційному захисті державних інтересів, а була спрямована на належне забезпечення прав людини. Оскільки найбільш незахищеною та вразливою верствою населення являються малолітні, держава повинна забезпечити різноманітні, гарантовані та законодавчо закріплені можливості реалізації їх прав та законних інтересів. Виникає необхідність створення та врегулювання діяльності спеціальної інституції: Уповноваженого Президента України з прав дитини, що стане першим кроком до побудови сильної демократичної, законодавчо-захисної держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під час дослідження та аналізу діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини використовувалися роботи В.Б. Барчука, Л.В. Бойцової, Н.І. Карпачової, Т.Г. Корж-Ісаєвої, М.М. Кулеби, О.В. Марцеляка, Ю.О. Павленка, Н.С. Пузирної, М. Чернокондратенка та інших.

Здійснивши дослідження праць відповідних політичних діячів та науковців, виникає необхідність створення монографічних праць щодо організаційно-правового забезпечення діяльності інституту Уповноваженого Президента України з прав дитини, що й робить це дослідження актуальним в умовах сьогодення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи існуючий рівень масштабності наукових досліджень у сфері забезпечення прав та законних інтересів громадянина, в тому числі й малолітніх, робимо висновок про недосконалість, неточність та необґрунтованість основних позицій діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини, що пояснюється неможливістю істотно впливати на діяльність державних органів. Аналіз наукових доктрин дав можливість зробити висновок про те, що рішення

Уповноваженого носить виключно рекомендаційний та інформаційний характер. Звідси виникає питання: «Чи дійсно Уповноважений Президента України з прав дитини є державною інституцією?». Так, до переліку основних питань, які є не вирішеними на сьогодні є:

1. відсутність обґрунтування необхідності функціонування інституту Уповноваженого Президента України з прав дитини;

2. недостатньо сформована законодавча база, яка врегульовує відносини у сфері реалізації прав та обов'язків Уповноваженого;

3. неможливість запозичення позитивної зарубіжної практики щодо забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні;

4. відсутність досліджень в сучасній правовій науці діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини з позицій адміністративного права.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження особливостей становлення та функціонування в Україні інституту Уповноваженого Президента України з прав людини та обґрунтування необхідності віднесення відповідної інституції до системи органів виконавчої влади.

Виклад основного матеріалу. Людина, її основні права і свободи розглядаються як кінцева мета втручання держави в громадське життя і водночас є межею такого втручання. В сучасних умовах, держава виступає формою громадянського суспільства. Суттєвим є те, що громадянське суспільство повинно бути основою політичного життя, вносити в останнє демократичні риси і якості, сам дух звільнення особи від державного диктату – основу основ громадянського суспільства [5, с. 470-471]. Україна, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1], просто зобов'язана здійснювати захист прав та сприяти втіленню їх в буденне життя кожного із своїх громадян. Забезпечення належного рівня захисту малолітніх і є «зерном» для розбудови та розквіту сильної, непереможної політично-соціальної держави.

У будь-якої особи, у тому числі й малолітнього, який проживає на території України, по відношенню до держави є права, а на державі лежать обов'язки до особи, і навпаки. Іншими словами, спостерігається нерозривний зв'язок цих двох суб'єктів правовідносин. Саме у правовій державі такі відносини повинні бути врегульовані загальними та спеціальними нормативно-правовими актами. Як зазначав Г. Гегель: «Хороші закони ведуть до процвітання держави, а вільна власність є основою умовою її блиску» [2, с. 216].

Протягом всієї історії становлення державності в Україні та за час незалежності, вчені та законодавці намагаються всебічно захистити та забезпечити належний рівень реалізації прав та законних інтересів малолітніх.

Аналогічною популярністю користуються й праці вчених-науковців, які займалися проблематикою захисту прав та законних інтересів малолітніх в Україні: Н.І. Карпачової, Т. Г. Корж-Ісаєвої, М.М. Кулеби, О.В. Марцеляка, Ю.О. Павленка та ін.

Вагоме місце у врегулюванні правовідносин «держава-малолітні» займають і нормативно-правові акти. А саме, Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення; Закони України: «Про охорону дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про дорожній рух» та ін., а також документи ООН, ратифіковані Верховною Радою України: «Декларація прав дитини» (проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року), «Конвенція про права дитини» (прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї 20 листопада 1989 р., яка набула чинності в Україні 27 вересня 1991 р.), «Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей» (прийнята на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей, яка відбулася в ООН в м. Нью-Йорку 30 вересня 1990 р.) [3].

Враховуючи те, що малолітні й володіють всією сукупністю прав, що і неповнолітні та повнолітні особи, вони є найбільш вразливою верствою населення, яка потребує захисту зі сторони державних та недержавних інституцій.

Сьогоднішня ситуація, яка склалася в Україні не перешкоджає функціонуванню уповноважених органів та громадських організацій у сфері забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні. Мова йде про Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України та інші.

З огляду на важливість цього завдання і необхідність її реального забезпечення, варто було б розглянути питання про введення посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав дитини, до функцій якого належала б розробка соціальних, економічних, культурних гарантій прав дитини [6, с. 23]. З метою забезпечення належних умов реалізації та захисту прав та законних інтересів малолітніх та неповнолітніх громадян, 11 серпня 2011 року Президентом України були видані Укази «Про Уповноваженого Президента України з прав дитини» та «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини», якими затверджено порядок створення та функціонування нової інстанції серед державних органів управління Уповноваженого Президента України з прав дитини (далі – Уповноважений). Цього дня на посаду було призначено Юрія Павленка.

Необхідність такої правозахисної інстанції пояснюється, в першу чергу:

– діти через особливості свого психічного і фізичного розвитку вимагають особливого виховання, відношення, догляду тощо;

– по-друге, через відсутність життєвого досвіду і певною мірою залежного положення вони не завжди самостійно можуть захистити свої права і законні інтереси;

– по-третє, благополуччя і нормальний розвиток дітей визначають майбутнє нашої країни.

Здійснивши аналіз нормативної бази України, яка закріплює положення щодо функціонування інституту Уповноваженого Президента України з прав дитини, щорічні звіти останнього та деякі наукові положення, робимо висновок про те, що його діяльність носить виключно інформаційний та рекомендаційний характер.

Так, у відповідності до законодавства України, до повноважень Уповноваженого Президента України з прав дитини не відносяться питання:

1. щодо перегляду та оскарження рішень судів всіх інстанцій;
2. щодо майнових спорів;
3. щодо спорів між фізичними особами;
4. щодо спорів між малолітніми, які врегульовуються кримінально-процесуальним, цивільно-процесуальним законодавством тощо.

Однозначно виникає необхідність розширення прав та обов'язків Уповноваженого, адже спостерігаємо наявність своєрідного «вакууму» у процесі функціонування даної інстанції.

Це спровоковано відсутністю спеціального нормативно-правового акту, який би врегулював порядок та особливості реалізації прав та виконання, покладених на Уповноваженого обов'язків. Мова йде про необхідність прийняття закону, який визначав специфіку діяльності відповідної інституції.

Уповноважений Президента України з прав дитини є суб'єктом адміністративного права, тобто, іншими словами, учасником управлінських відносин. Це пояснюється тим, що відповідна інстанція, яка наділена правами, обов'язками, повноваженнями, компетенцією, відповідальністю, здатністю вступати в адміністративно-правові відносини, відіграє роль державно-правового інституту, спрямованого на здійснення контролю за додержанням прав та законних інтересів дитини в Україні.

В той же час, коли Уповноважений може здійснювати функції органів виконавчої влади, вчені вважають, що відповідна інстанція не відноситься до жодної, діючої в Україні, гілки влади [6, с. 69; 7].

Це пояснюється тим, що в обов'язки Уповноваженого Президента України з прав дитини входить: домагатися не тільки дотримання законодавчо закріплених прав дітей, у тому числі малолітніх, але й розширення обов'язків батьків перед ними і більш повного їх дотримання. Він повинен вимагати справедливого ставлення до малолітніх та неповнолітніх осіб з боку різноманітних органів влади, допомагати користуватися вже існуючими правами, а також сприяти визнанню за ними тих прав, які ще не знайшли свого законодавчого закріплення.

З вище сказаного слідує, з одного боку: Уповноважений Президента України з прав дитини є «ізольованою», «відчуженою» інстанцією серед інших органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а з іншого: перераховуючи його повноваження у сфері забезпечення прав та законних інтересів малолітніх та неповнолітніх в Україні (має право: залучатися до опрацювання окремих питань представників державної влади, органів місцевого самоврядування, брати участь у засіданнях державних органів з питань, що належать до його компетенції та ін.), бачимо, що Уповноважений наділений управлінськими функціями в процесі реалізації своїх повноважень [7, с. 9]. Цей факт дає можливість вважати, що дана інституція є самостійно діючим органом у системі органів виконавчої влади.

Висновки та пропозиції. З метою забезпечення реалізації прав та законних інтересів малолітніх в Україні виникла необхідність створення спеціальної інституції Уповноваженого Президента України з прав дитини. Саме це питання набуває особливої значимості

в умовах розвитку нашої держави та з прагненням вступити до Євросоюзу. Вивчені у ході дослідження наукові розробки, дають змогу дійти висновку про те, що в Україні механізм функціонування даного інституту належним чином законодавчо не врегульований та не відповідає сучасним умовам життя.

Для вдосконалення системи відносин щодо реалізації прав та законних інтересів малолітніх в Україні:

1. віднести інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини до системи державних органів виконавчої влади, що зумовить розширення переліку їх повноважень;

2. удосконалити законодавство України в частині права та обов'язки Уповноваженого Президента України з прав дитини шляхом:

а) наведення прикладів звернень малолітніх до Уповноваженого;

б) можливості перегляду та оскарження судових рішень та рішень прокурорів, органів досудового слідства;

в) щорічно звітуватися про результати роботи за календарний рік не тільки перед безпосереднім керівництвом, а й використовуючи засоби масової інформації з метою забезпечення ясності й доступності подачі звернень малолітніх.

Створення інституту Уповноваженого Президента України з прав дитини є важливим кроком для становлення сильної, непереможної, незалежної, демократичної держави, що є необхідним на будь-якому історичному етапі розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради, 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Гегель Г. Философия права / Пер. с нем. Ред. и сост. Д. А. Керимов, В. С. Нерсисянц. – М.: Мысль, 1992. – С. 216.
3. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист (збірник документів): Частина I. – К.: АТ «Видавництво «Столиця», 1998. – 248 с.
4. Корж-Ісаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т. Г. Корж-Ісаєва. – Київ, 2008. – 27, [22-23].
5. Лазарев В. В., Липень С. В. Теория государства и права. – М.: Спарк, 2005. – С. 469-471.
6. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмена: світовий досвід та українська модель: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.02 / Марцеляк Олег Володимирович. – Х., 2004. – 473 с.
7. Пузирна Н. С. Адміністративно-правові засади забезпечення діяльності омбудсмена в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. С. Пузирна. – Київ, 2013. – 51, [9].

Денисенко Ю.Н.

Юридический институт,
Национальный авиационный университет

РОЛЬ УПОЛНОМОЧЕННОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАИНЫ ПО ПРАВАМ РЕБЕНКА ПРИ ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ МАЛОЛЕТНИХ: АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Аннотация

Наблюдается необходимость процесса становления института Уполномоченного Президента Украины по правам ребенка. Сделана характеристика теоретического исследования роли Уполномоченного при обеспечении прав и законных интересов малолетних в Украине. Наблюдается необходимость усовершенствования законодательства Украины в части регулирования деятельности Уполномоченного. Осуществлен анализ деятельности Украинского Уполномоченного. Обоснована целесообразность отнести функции, которые выполняет институт Уполномоченного Президента Украины по правам ребенка в управленческих.

Ключевые слова: Уполномоченный Президента Украины по правам ребенка, малолетний, ребенок, права и законные интересы, управленческие функции.

Denysenko Yu.M.

Law Institute,
National Aviation University

THE ROLE OF THE AUTHORIZED REPRESENTATIVE OF THE PRESIDENT OF UKRAINE FOR CHILDREN'S RIGHTS (OMBUDESMAN) IN SECURING RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF MINORS: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT

Summary

Peculiarities of formation of the institute of the Authorized Representative of the President of Ukraine for Children's Rights have been investigated. Situation of the theoretical investigation of the role of the Authorized Representative in securing the rights and legal interests of minors in Ukraine has been defined. Necessity to improve the legislation of Ukraine in the part of regulation of the activities of the Authorized Representative has been found out. Comparative analysis of the activities of the Authorized Representative of Ukraine with the powers of his foreign colleagues has been carried out. Expediency to attribute functions performed by the institute of the Authorized Representative of the President for Children's Rights to administrative ones has been grounded.

Keywords: Authorized Representative of the President of Ukraine for Children's Rights, minor, child, rights and legitimate interests, administrative functions.